

Grote kwesties

Wezelwoorden!

'Weasel words'. Een tijdje geleden beleefde de term een korte hype in de media nadat een schrijfster – een 'taalcolumniste' (blog: 'Ik hou van taal') noemt de krant haar – er twee stukjes rond bouwde (De Morgen, 7/06/2014 en 18/06/2014) en een bekend radiomaker (Hautekiet) het eerste stukje oppikte om er een item in zijn dagelijkse programma van te maken. 'Weasel words' komt voor in het Engels, schrijft de taalcolumniste – een bewering gestaafd met een citaat uit een speech van president Roosevelt (Theodore, niet Franklin D.) in 1916: "... when one 'weasel word' is used... after another there is nothing left". Mooie uitdrukking, zo gaat ze verder, maar spijtig genoeg geen equivalent in het Nederlands. Vandaar: aandrang om een vertaling te lanceren en een oproep te doen om dergelijke woorden op haar Facebookpagina te signaleren. Wezelwoorden dus.

Nieuw Nederlands woord? Voorzeker. In Van Dale komt het niet voor. Maar toch is 'wezelwoorden' jaren geleden al in een Nederlandstalige publicatie gebruikt. Door mijzelf. Kijk het maar na: W. Van Trier, Groei versus meerwaarde... Of toch niet? in: M. Frans, K. Seynaeve & J. Vranken (red.), *Balanceeren op een slappe koord. Spanningsvelden in de sociale economie*, Garant, 2002. Pagina 62, daar vindt u het, en ook nog eens op pagina 64: wezelwoorden. Of het woord al dan niet in het Nederlands bestaat, vroeg ik me twaalf jaar geleden niet af. Ik veronderstelde kennelijk van wel en heb alleszins nooit rondgelopen met de idee dat ik een nieuw woord of een nieuwe uitdrukking lanceerde. Ondertussen heb ik geleerd dat een journalist van de New York Times op 3 juni 1916 een stuk publiceerde om erop te wijzen dat niet Theodore Roosevelt maar Stewart Chaplin, een New Yorks advocaat, de eer toekomt van eerste gebruiker van 'weasel words'. De man gebruikte het in een parodiërend stuk over het schrijven van politieke platformteksten – 'The

Stained Glass Political Platform', in: *Century Magazine*, juni 1900. Bovendien schreef ene Mario Pei er een boek over – *Weasel Words: The Art of Saying What you Don't Mean*, New York, Harper & Row, 1978.

Zelf stootte ik voor het eerst op 'weasel words' bij de lectuur van Friedrich Hayeks *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism*, (Volume 1 of the Collected Works of F.A. Hayek. Edited by W.W. Bartley III), London, Routledge, 1988. In hoofdstuk 7 van het boek, 'Our Poisoned Language', wijst Hayek op het belang van taal. Niet alleen wijsheid maar ook misvattingen zitten vervat in de betekenis van woorden. "... our vocabulary, and the theories embedded in it, are crucial. So long as we speak in language based in erroneous theory, we generate and perpetuate error. (...) Naive interpretations that we know to be false, as well as profoundly helpful if often unappreciated advice, survive and determine our decisions through the words we use. Of particular relevance to our discussion is the unfortunate fact that many words that we apply to various aspects of the extended order of human cooperation carry misleading connotations of an earlier kind of community. Indeed, many words embodied in our language are of such a character that, if one habitually employs them, one is led to conclusions not implied by any sober thought about the subject in question, conclusions that also conflict with scientific evidence. It was for this reason that in writing this book I imposed upon myself the self-denying ordinance never to use the words 'society' or 'social'..." (p.107-109).

Wat er mis loopt als men deze woorden toch gebruikt, legt Hayek vervolgens uit in een paragraaf met als titel: "The Weasel Word 'Social'" (pp.114-117). De paragraaf bevat een lijst van 160 woorden die men courant voorziet van het prefix 'sociaal'. Of het veelvuldig gebruik van dit prefix meebrengt dat het woord zelf zijn nut verliest als

communicatiemiddel wegens meervoudige betekenissen, is niet echt duidelijk, zegt Hayek. Maar het praktische effect ervan is wel duidelijk. Het suggereert op een perverse manier dat wat voortkwam uit een onpersoonlijk en spontaan proces het resultaat is van doelgerichte menselijke actie en als gevolg hiervan roept het ons op om te herontwerpen wat we hoe dan ook nooit zelf hadden kunnen ontwerpen. Maar vooral: de term heeft de kracht verworven om het zelfstandig naamwoord waarbij men het gebruikt te ontdoen van zijn betekenis. Hayek verwijst naar het boek van Mario Prei en naar het gebruik van de term door Amerikaanse staatsmannen. Maar om uit te leggen wat de term betekent, citeert hij Shakespeare.

Kenneren weten dat de vijfde scène van het tweede bedrijf van *As You Like It* begint met een lied. Wanneer Jacques, een van de protagonisten, vraagt om meer van hetzelfde, werpt Amiens op dat melancholie wel eens het gevolg zou kunnen zijn. Dat schrikt Jacques niet af. Integendeel. "I thank it. More, I pr'ythee, more. *I can suck melancholy out of a song, as a weasel sucks eggs.* More, I pr'ythee, more." (*The Complete Works of William Shakespeare*, The Hamlyn Publishing Group, p.217). Hayek citeert de zin, die ik hierboven cursief weergeef, en merkt vervolgens op dat bepaalde woorden als men ze gebruikt ter kwalificatie van een ander woord dit laatste van de oorspronkelijke inhoud ontdoen en leeg achterlaten. "As a weasel is alleged to be able to empty an egg without leaving a visible sign, so can these words deprive of content any term to which they are prefixed while seemingly leaving them untouched. A weasel word is used to draw the teeth from a concept one is obliged to employ, but from one wishes to eliminate all implications that challenge one's ideological premises." (*The Fatal Conceit*, p.116-117). Hét prototype van een dergelijk woord is volgens Hayek het bijvoeglijk naamwoord 'sociaal'. Wie termen als 'sociale economie' en 'sociale rechtvaardigheid' in de mond neemt – of een van de meer dan honderd andere uitdrukkingen met 'sociaal' als predicaat die Hayek in *The Fatal Conceit* aanduidt – hanteert in deze redenering lege begrippen. Hij of zij zegt dus in feite niets. Op zijn minst verliezen 'economie' en 'rechtvaardigheid' in combinatie met 'sociaal' hun oorspronkelijke betekenis en gaat het niet meer of slechts schijnbaar over 'economie' en 'rechtvaardigheid'.

Vaagtaal?

Wat me wel een beetje dwars zit (en waarom ik stellige beweringen van columnisten vanaf nu met nog iets meer scepsis zal lezen), is dat de kortstondige hype die volgde op de columns in *De Morgen* er mogelijk toe leidt dat men in de toekomst 'wezelwoorden' gelijk zal stellen aan 'vaagtaal'. "... woorden of zinnen die de indruk moeten wekken dat men een concrete en/of belangrijke mededeling doet, terwijl het eigenlijk om een vage of dubbelzinnige bewering gaat, zodat men ontwijkend kan doen over de specifieke betekenis wanneer daarnaar wordt gevraagd." (An De Craemer, *De Morgen*, 7/06/2014).

Vindt u 'vaagtaal', in de hierboven beschreven betekenis, een passende typering van wat Hayek in deze passage beschrijft? Ik niet. Een beetje zoals Marx de uitdrukking 'waarde van de arbeid' beschouwde als een nonsensicale (want zinledige) uitdrukking – even nonsensicaal als spreken over een geel logaritme, schreef hij – en dus een incorrect uitgangspunt voor een waardeleer, ziet Hayek in het gebruik van uitdrukkingen als 'sociale economie' of 'sociale rechtvaardigheid' de oorzaak van foute theorievorming. Het punt dat beide heren willen maken is niet dat de term lijdt aan vaagheid of leidt tot dubbelzinnigheid en toelaat om moeilijke vragen te ontwijken. Nee, het gaat om een conceptualisering die een foutief beeld geeft van hoe de wereld werkt, ongeacht hoe stringent men dit begrip ook definieert en hoe rigouzeus men ook op basis van een dergelijk begrip een theorie probeert te ontwikkelen. In beide gevallen – 'geel logaritme', 'sociale rechtvaardigheid' – wordt de uitdrukking zinledig omdat het adjectief het substantief van elke inhoud ontdoet.

Stewart Chaplin zei het al erg duidelijk toen hij de uitdrukking introduceerde in 1900: "... weasel words are words that suck all life out of the words *next* to them." (p.305, mijn cursivering). *The Stained-Glass Platform* illustreert de werkwijze perfect. Chaplin laat de centrale figuur van zijn verhaal een politiek manifest bespreken met een goeie vriend, wiens vader een belangrijk politicus is. Op tal van plaatsen suggereert de vriend om enkele woorden toe te voegen, zodat de tekst voor meerdere interpretaties vatbaar wordt. Wezelwoorden dus. De volgende

passage levert een goed voorbeeld. De originele tekst van het manifest luidt: “Recognising the evils of intemperance, we approve of all well-considered efforts to abate and remove its dire consequences. The public should be protected...-. Duly protected, said Gamage. That’s always a good weasel word.” Karakteristiek voor wezelwoorden is niet wat ze zelf al dan niet betekenen of dat ze zelf onduidelijk of ‘vaag’ zijn, maar wel dat ze het woord waar ze *naast* staan leeg maken.

Vaagtaal in het kwadraat?

Al bij al, als ik er diep over nadenk, lijkt het mij niet onmogelijk om de term ‘vaagtaal’, zoals gebruikt door de taalcolumniste, zelf als een vorm van ‘vaagtaal’ te beschouwen. Vaagtaal in het kwadraat dus. Herlees de voorbeelden die ze opsomt. Rituele teksten uit de kerkelijke liturgie – “Door Hem met Hem en In Hem zal Uw Naam geprezen zijn” – en woorden als ‘proactieve medewerker’, ‘stakeholder’, ‘participatiesamenleving’, ‘onderstroom’ en ‘draagvlak’. “Mijn taalkundige shit detector werkt nooit harder dan wanneer mijn oren door zulk gebral geteisterd worden. Laten we dus het woord ‘wezelwoorden’ vandaag boven de doopvont houden...”, zo klinkt het in de column van 7/06/2014. Mijn trouwe lezers weten dat ik zelf ook niet echt happig ben op bepaalde vormen van taalvernieuwing. Ik heb me in deze rubriek ooit vrolijk gemaakt over de term ‘kortgeschoolden’. En leentjebuurt spelen bij een ander taalgebied – denk aan ‘evidence-based policy’ – bekijk ik meestal ook met enige argwaan. Op het gebruik van uitdrukkingen als ‘tot op het bot gaan’ of ‘oplijsten’ of ‘faciliteren’ of ‘inkantelen’ zal je mij hoogstens kunnen betrappen in hoge nood, tijdens periodes van grote vermoeidheid of na aanvallen van zinsverbijstering. Maar kan men deze voorbeelden nu echt beschouwen als ‘vaagtaal’, laat staan als ‘wezelwoorden’?

Liturgische teksten vormen meestal onderdeel van een taalspel dat behoort tot het performatieve register, net zoals uitspraken van rechters, het zweren van een eed en alle andere uitspraken die ‘iets’ tot realiteit maken – ‘illocutionary acts’ noemen taalkundigen dat, als ik mij goed herinner. ‘Onderstroom’ en ‘draagvlak’ zijn metaforen. ‘Stakeholder’ is een leenwoord uit het Engels. Maar in elk van deze gevallen lijkt het mij duidelijk wat ermee is

bedoeld, zeker voor leden van de taalgemeenschap (of ‘discursive community’) die deze terminologie geregeld hanteert. Vaagtaal? Wezelwoorden? Nee, hoor. Vindt de columniste performatief taalgebruik verwerpelijk? Hopelijk niet. Had de leraar Nederlands op het einde van het middelbaar onderwijs het fout toen hij ons het belang van retoriek probeerde te verduidelijken en stelde dat het een sterkere indruk zou maken als men iemand beschuldigt van ‘mollenwerk’ in plaats van simpel te zeggen dat hij ‘achter de schermen tegenwerkt’? Moet men metaforen uit de taal bannen? Moet dan niet nagenoeg de hele literatuur of zelfs de taal als geheel op het stort? Trouwens, waarom, vraag ik me af, verdient ‘stakeholder’ de kwalificatie ‘vaagtaal’, maar ‘shit detector’ niet?

Overdrijft nu niet, hoor ik u zeggen. Als iemand haar ‘shit detector’ laat loeien om het vaag, dubbelzinnig of nietszeggend taalgebruik van onze beleidsmakers aan te klagen, volgt daar toch alerminst uit wat u hierboven suggereert? En vindt u de nietszeggende en verhullende commentaren van politici dan niet ergerlijk? Oké. Klopt. Onduidelijke communicatie over beleidsobjectieven of beleidsmaatregelen kan men bezwaarlijk toejuchten. Al was het maar omdat ze de democratische controle op de effectiviteit van het beleid erg bemoeilijken, zo niet onmogelijk maken. Bovendien vormen columns en blogs een apart genre met als belangrijke karakteristiek het ironiserend uitvergroten van bepaalde facetten van de realiteit. Veel minder vergelijkbaar met academische artikels dan met geschreven versies van wat stand-upcomedians oraal ten toon spreiden. Waarom zo zwaar tillen aan dergelijke stukjes en er dure publicatieruimte aan opofferen?

Wel ja, denk ik, omdat zindelijk denken belangrijk is, zeker als het taal betreft. En omdat de manier waarop wij classificaties maken en zaken onderscheiden in grote mate bepaalt hoe onze wereld reilt en zeilt. Daarover heeft Hayek overschot van gelijk en wie een ideologisch veiliger verwijzing wenst, kan ik *Durable Inequality*, (University of California Press, 1998) van wijlen Charles Tilly aanbevelen.

Bij het vissen naar wezelwoorden gooit de taalcolumniste van De Morgen haar net zo breed uit dat het ongeveer alle vormen van jargon of ‘technisch taalgebruik’ dreigt te vangen. Ze kleeft onverdroten

op heel haar vangst het etiket 'vaagtaal' en roept zo bij het bredere lezerspubliek een erg fout beeld op van de rol en het belang van jargon. Neem nu het stukje waarin ze, enkele dagen nadat ze de term boven de doopvont meende te houden, een reeks 'wezelwoorden' serveert, geoogst in de commentaren tijdens de eerste week van het wereldkampioenschap voetbal: 'diepgang', 'hoger spelen', 'buitenspelval hanteren', 'voor balreparatie zorgen', 'knijpen', 'kantelen' en 'hangende spits'. Dit lijstje illustreert, schrijft ze, dat ook in de voetbalcommentaar het gebruik van wezelwoorden welig tiert. Niet echt problematisch suggereert ze. "... ik vind wezelwoorden bij voetbal veeleer een bron van geestig vermaak dan van ergernis, wat bij de politiek niet het geval is, want dat is geen spel", zo schrijft de columniste, alvorens ze in de allerlaatste regels van het stuk de aandacht opeist van een gevriende collega (voetbal)columnist in bewoordingen die een Freudiaan doen watertanden. "Wat denk je Jan, regelen we een partijtje loopsport waarbij jij voor hangende spits speelt en diep door mijn defensie breekt?" (DM, 18/06/2014).

Lofwaardige poging om eventuele verongelijkte voetballiefhebbers te sussen, maar fout. Voor clubbesturen, trainers, spelers, analisten, commentatoren, supporters en zelfs voor vele doordeweekse voetballiefhebbers is voetbal niet echt een spel – niet, tenminste, als men spel definieert als iets wat er niet toe doet, wat het bovenstaande citaat suggereert. Kijk maar naar het geld dat erin omgaat, de jobs die ervan afhangen, het technisch vernuft en de emotionele energie die men erin investeert – al is dat laatste voor velen, zoals sommige lieden uit mijn vriendenkring, volstrekt onbegrijpelijk.

Ik geef toe dat men kan redetwisten of bloemrijke uitdrukkingen als 'een bal in het doel schilderen' tijdens de commentaar op een voetbalmatch wel op hun plaats zijn en of ze een duidelijke interpretatie toelaten van wat de speler met de bal doet. Mijn echtgenote blijft in beide gevallen obstinaat beweren van niet en weigert enige analogie te aanvaarden tussen voetballen en het bedrijven van de schilderkunst. Oké. Maar het net geciteerde lijstje kan ik niet anders lezen dan als getuigend van een totale miskennis van de betekenis en de functie van een domeineigen jargon, oftewel technisch taalgebruik. Ik ben geen voetbaltrainer of voetbalanalist, hoogstens een geïnteresseerd (en zelfs niet fanatiek)

voetballiefhebber. Niettemin ben ik in staat om een duidelijke en ondubbelzinnige definitie te geven van elke term die in dit lijstje voorkomt en dan mag men er voor mijn part ook nog 'vroeg druk zetten', 'inzakken' of 'omschakelen' aan toevoegen. Ik ben er bovendien van overtuigd dat dit ook geldt voor de meeste lieden die geregeld of zelfs maar af en toe het reilen en zeilen van de voetbalwereld volgen. Koeterwaals of gelul, eventueel 'gebral' in de oren van buitenstaanders? Vermoedelijk wel. Maar niet meer of niet minder dan het specifieke jargon, eigen aan elke andere vertooggemeenschap zoals golfers, economen, loodgieters, taalkundigen, schakers, neurologen, psychiaters, bierbrouwers, artsen, sommeliers, gastronomen en dies meer. Da's nu eenmaal de gang van zaken in wat sociologen in hun jargon aanduiden met 'functioneel gedifferentieerde subsystemen', die een specifieke deskundigheid opbouwen met een daaraan beantwoordende technische woordenschat. Vaagtaal? Ik denk het niet. Wezelwoorden? Helemaal al niet. Kortom, 'wezelwoorden' verdienen beter.

Economen en hun onderwerp

Net als bij filosofen en sommige andere beoefenaars van de humane wetenschappen merk ik bij sociologen dikwijls enige irritatie wanneer economen hen analyses voorschotelen van topics of problemen die men niet direct als typisch of exclusief 'economisch' beschouwt. Laatst nog meegemaakt. Waardering voor de analyse en voldoende begrip voor gebruik van economisch jargon wegens nood om te publiceren in economische vaktijdschriften, maar toch een zijdelingse opmerking over het 'rationeel keuzemodel' dat naar men vermoedt achter elke economische analyse schuilgaat en de vraag of men in de beleidssynthese ter voorkoming van verwarring niet beter woordjes gebruikt die beter aansluiten bij het dagelijkse taalgebruik. Economen die proberen om artikels te publiceren in zogeheten multidisciplinaire tijdschriften ervaren het ook geregeld. Begrippen die tot de simpele, maar technische huis-, tuin- en keukentaal van economen behoren, stoten op redelijk wat onbegrip. Met als gevolg de vraag naar meer toelichting of, in het ergste geval, om de term te vervangen door iets anders. Zelf ben ik enkele decennia geleden door de hoofdredacteur van een maandblad gevraagd of ik in een artikel over marxistische waardeleer om

verwarring te voorkomen het woord 'waar' niet kon vervangen door 'product' of 'voorwerp' of 'goederen'. Nee dus, want 'waar' heeft binnen dat theoretisch kader een specifieke 'technische' betekenis.

Dat het vakjargon van economen, net als van de meeste andere humane wetenschappen, voor het overgrote gedeelte bestaat uit woorden die wij ook in onze dagelijkse omgang gebruiken, verklaart wellicht een deel van de irritatie. Daarnaast speelt het imperialistische gedrag van sommige economen uiteraard ook een rol. Toen Lionel Robbins in 1937 economie definieerde als de wetenschap die menselijk gedrag bestudeert als een relatie tussen doelstellingen en schaarse middelen met alternatieve toepassingen, zette hij de deur op een kier voor de uitwaaiing van het economische denkkader naar alle mogelijke domeinen van het menselijk handelen. Sindsdien is deze deur steeds verder opgeduwd onder de initiële impuls van wijlen Gary Becker, Nobelprijswinnaar Economie en bij leven prof economie én sociologie aan de universiteit van Chicago. Dat een dergelijk onderzoeksprogramma minstens de indruk geeft dat de discipline gekenmerkt wordt door een 'pensée unique' of leidt tot, zoals sommigen zeggen, een 'autistische economie', is begrijpelijk. Zeker als men ziet hoe iemand als Robert H. Frank – toch niet echt een typische mainstreamfiguur – in zijn recente reeks bestsellers, verschenen onder de algemene titel *The Economic Naturalist*, moeite doet om het brede lezerspubliek uit te leggen dat "economics explains nearly everything".

Als medicijn tegen deze begrijpelijke, maar onterechte gewoonte om de economische wetenschap te zien als een monolithisch denkkader, gebaseerd op een rationale-keuzemodel en met een inherente tendens tot uitwaaiëren over heel het universum, kan ik u de lectuur aanbevelen van *Economics: the User's Guide* (Pelican Books, 2014). Ha-Joon Chang, een Koreaan, is opgeleid aan Cambridge University (UK) en doceert er ontwikkelingseconomie. Het boekje is het eerste deel van een reeks, waarmee de uitgeverij beoogt de kennis over belangrijke studiedomeinen voor een zo breed mogelijke publiek beschikbaar te stellen. Andere boekjes in de reeks 'Pelican Introduction' gaan over *Human Evolution*, *Revolutionary Russia 1891-1991*, *The Domesticated Brain* en *Greek and Roman Political Ideas*.

Ik kocht en las het boekje in de eerste maanden van dit jaar. Ondertussen zie ik dat er al een Nederlandse vertaling in de winkels ligt – de eerste vertaling in de wereld, zegt men trots – en kreeg de auteur ook al de nodige aandacht in de Vlaamse media. Gewoonlijk weerhoudt zo iets er mij van om in 'Grote kwesties' aandacht aan het boek te besteden. Ik ga ervan uit dat de aandacht in de media volstaat om geïnteresseerden op het juiste spoor te zetten en het ding uit eigen beweging te besnuffelen. Maar uitzonderingen bevestigende de regel, nietwaar, en in dit geval zie ik voldoende goede redenen om van mijn normale gedrag af te wijken. Al was het maar omdat de aandacht in de Vlaamse media vooral ging naar aspecten die naar mijn oordeel niet het belangrijkste vatten en dreigen uit het oog te doen verliezen wat er nog meer uit dit boekje te leren valt. Natuurlijk, de schuld voor deze redelijk eenzijdige lectuur ligt zeker ook voor een groot deel bij de auteur zelf. Zo zit er in de Engelse versie van het boek een klein foldertje dat pretendeert de vijf dingen te onthullen die men u niet vertelt over 'economics': "1. 95% of economics is common sense. 2. Economics is not a science. 3. Economics is politics. 4. Never trust an economist. 5. Economics is too important to be left to the experts".

Wie ooit het vorige boekje van Ha-Joon Chang bekeek, herkent wellicht de stijl en de boodschap. In *23 Things They Don't Tell You about Capitalism* (Pelican Books, 2010) ontpopt Ho-Joon Chang zich als een soortgenoot van Von Helsing, de bekende vampierenjager. In elk van de 23 hoofdstukken – 'Things', in het Engels – jaagt hij op standaardfrases uit het dominerende discours. De titels van de hoofdstukken spreken boekdelen: 'Why the washing machine has changed the world more than the internet has', 'Assume the worst about people and you get the worst', 'We do not live in a post-industrial age', 'Government can pick winners', 'More education in itself is not going to make a country richer', 'We are not smart enough to leave things to the market', 'Financial markets need to become less, not more, efficient' en dies meer. De behandeling van elk thema verloopt volgens een geïkt stramien. Na een eerste sectie die bondig de dominerende visie samenvat ('What they tell you'), volgt een tweede sectie die uitlegt wat in deze visie ontbreekt ('What they don't tell you'). Daarna volgt in een beperkt aantal bladzijden een korte, maar genuanceerde analyse van het probleem.

De aandacht die de media besteden aan *Economics: the User's Guide* focust voor zover ik heb kunnen zien vooral op dit soort 'radicale' uitspraken. Goed. Ha-Joon Hong heeft een uitgesproken mening, die bovendien sterk indruist tegen wat het heersende discours proclameert. Maar deze radicale uitspraken betreffen vooral de voorgestelde oplossingen. Wat mij echter vooral opviel bij het lezen van *23 Things* was het al bij al genuanceerde karakter van de stukjes analyse, die dikwijls niet echt veel afwijken van wat vele traditioneler denkende vakgenoten daarvoor zeggen of denken. De lectuur van *Economics: The User's Guide* bevestigt deze indruk alleen maar.

Een goede illustratie van de no-nonsense aanpak van Ha-Joon Chan vindt men in een recent artikel dat hij publiceerde samen met Michael Bateman – Michael Bateman, Ha-Joon Chang, 'Microfinance and the Illusion of Development: From Hubris to Nemesis in Thirty Years', *World Economic Review*, Volume 1 (2012-2013) pp.13-36 – en waarin hij wars blijkt van enige ideologische vooringenomenheid.

Microkrediet of microfinanciering is een fenomeen waarvoor in het voorbije decennium internationale organisaties zoals de Wereldbank en de United Nations warmlieden, als belangrijk instrument ter bevordering van economische ontwikkeling en ter bestrijding van de armoede. Maar waar ook vele organisaties uit het alternatieve circuit zich voorstander van toonden als een vorm van emancipatorisch ontwikkelingswerk. Het model – de Grameen Bank – vindt zijn oorsprong in een klein lokaal experiment in Bangladesh in de vroege jaren 70. Dr. Muhammad Yunus, de man die het experiment opzette, kreeg in 2006 de Nobelprijs voor de Vrede.

De grote aantrekkingskracht van microfinanciering, aldus Chang en Bateman, is in essentie gebaseerd op de wijdverspreide veronderstelling dat een klein krediet automatisch de fundering vormt van een duurzaam economisch en sociaal ontwikkelingsstraject, geanimeerd door de armen die als micro-ondernemers betrokken geraken bij kleine inkomensvoortbrengende activiteiten. Een gedegen overzicht van wat we weten over deze praktijk leert evenwel dat deze veronderstelling fout is, zeggen de auteurs. "... while the microfinance model may well generate some narrow positive short run outcomes for a few lucky individuals, these positive outcomes are very limited in number and anyway swamped

by much wider longer run downsides and opportunity costs at the community and national level. Our view is that microfinance actually constitutes a powerful institutional and political barrier to sustainable economic and social development, and so also to poverty reduction".

Als het resultaat van microkredieten op korte termijn inderdaad zo twijfelachtig is en volledig verbleekt op de lange termijn, zoals Chan en Bateman stellen, waarom blijft deze praktijk dan nog altijd de steun genieten van de beleidsmakers in internationale ontwikkelingsorganisaties, vraagt men zich af? Welnu, suggereren zij, de aantrekkingskracht van deze praktijk is onmogelijk los te denken van het belang dat men hecht aan 'ondernemerschap'. Beter leren vissen dan vis uitdelen, maar beter nog aansporen om een bedrijf op te zetten dat vis voortbrengt, nietwaar? Niet de economische analyse, maar de koppeling aan een kernbegrip van ons westers denken is doorslaggevend, is hun stelling.

Gebruiksaanwijzing dus!

Ik besef best, schrijft Ho-Joon Chang in *Economics: the User's Guide*, dat niet elke lezer erg veel tijd kan besteden aan dit boekje. Daarom geeft hij lezers met een beperkt tijdsbudget in de eerste bladzijden advies over hoe ze de lectuur ervan best aanpakken. Net zoals de meeste gidsen voor city-trippers aangeven hoe men zijn tijd het efficiëntst kan besteden als men maar één, twee of drie dagen ter beschikking heeft om een stad te bezoeken. Wie maar tien minuten heeft, leest best enkel de titel en de eerste bladzijde van elk hoofdstuk, aldus Chan. Met een beetje geluk kom je dan tot het inzicht dat het de moeite is om er nog een of meer uurtjes aan te besteden. Heb je inderdaad enkele uren ter beschikking dan lees je best de eerste twee hoofdstukken en de epiloog én je grasduint wat door de rest van het boek. Het meest effectieve – en wat mij ook het meeste plezier doet, zegt Chan – is natuurlijk dat je de nodige tijd hebt om het hele boek door te lezen, maar zelfs dan kan je hier en daar stukjes die je minder interesseren laten voor wat ze zijn.

Wat dit boek anders maakt dan de meeste tekstboeken, is dat ik mijn lezers ernstig neem, zegt Chan. Het brengt geen voorgekauwde versie van een eeuwige waarheid over een erg moeilijk probleem. Nee,

het is echt een handleiding. “I try to explain to my reader how to think, rather than what to think.” (p.6).

Goed, denk je dan. Geen expert die de mens in de straat een keer komt uitleggen wat zij of hij moet denken, maar een poging om de nodige instrumenten ter beschikking te stellen waarmee iedereen zelf aan de slag kan gaan. Emancipatorische doelstelling, als het ware. Een mooie illustratie hiervan is bijvoorbeeld het achtste hoofdstuk – ‘Trouble at the Fidelity Fiduciary Bank’ – waarin Ha-Joon Chang op een uitermate bevattelijke manier uitlegt welke brede variëteit aan derivaten er schuilgaat achter de vage term rommelkredieten en hoe men vertrekend van zinvolle en maatschappelijk nuttige financiële instrumenten door hervormingen in de financiële sector in de huidige situatie terecht kwam.

Maar is ‘accuraat leren denken over economie’ ook niet het objectief van de bestsellers die pogen aan te geven dat men met een economisch denkkader ongeveer alles kan verklaren? En zo nee, waar zit dan het verschil?

Neem bijvoorbeeld de recente toevoeging aan de Freakonomics-reeks van Steven D. Levitt en Stephen J. Dubner, *Think like a Freak*, (Allen Lane, 2014). Ook al in Nederlandse vertaling beschikbaar, als ik het goed heb. Onze manier van denken vindt zijn inspiratie in “what is known as the economic approach”, schrijven de auteurs. “That doesn’t mean focusing on ‘the economy’ – far from it. The economic approach is both broader and simpler than that. It relies on data, rather than hunch or ideology, to understand how the world works, to learn how incentives succeed (or fail), how resources get allocated, and what sort of obstacles prevent people from getting those resources, whether they are concrete (like food or transportation) or more aspirational (like education and love).” (p.9). De aanpak is dezelfde als in *Freakonomics* en *Supperfreakonomics* en stoelt op een beperkte verzameling van simpele uitgangspunten: “incentives are the cornerstone of modern life”, “knowing what to measure, and how to measure it, can make a complicated world less so”, “the conventional wisdom is often wrong”, “correlation does not equal causation” (p.8). Maar het accent verschuift wel.

Onze eerste twee boeken waren hoofdzakelijk descriptief, schrijven Levitt en Dubner. We gebruikten

gegevens om verhalen te vertellen die we interessant vonden en om een licht te laten schijnen op delen van de samenleving die meestal in de schaduw blijven. “This book steps out of the shadows and tries to offer some advice that may occasionally be useful, whether you are interested in minor lifehacks or major global reform.” (p.9). Vandaar de ondertitel van het derde boek: ‘How to think smarter about almost everything!’. Mooi en veelbelovend. Maar, waarschuwen Levitt en Dubner een paar bladzijden later, denken als een *freak* heeft ook zijn negatieve kanten. “You may find yourself way, way out of step with prevailing winds. You might occasionally say things that make other people squirm. (...) You’ll have to grow accustomed to people calling you a crank, or sputtering with indignation, or perhaps even getting up and walking out of the room.” (p.11). Merkwaardige passage moet ik zeggen. Na de lectuur van (*Super-)Freakonomics* dacht ik dat het ‘freaky’ element erin bestond dat men een ‘normaal’ (zij het typisch tot een specifieke vertooggemeenschap behorende) denkkader toepaste op onderwerpen waarop dat normaal niet gebeurt. In *Think like a Freak* presenteren Levitt en Dubner het denkkader zelf als ‘freaky’. Merkwaardig, zei ik, want Levitt is al bij al toch een van de toppers in zijn vak. Prof in Chicago, directeur van het Becker Center on Chicago Price Theory en gedurende een decennium (1999-2009) editor van de *Journal of Political Economy*, een van de meest prestigieuze en toonaangevende vaktijdschriften. En dat allemaal ‘denkend als een freak’?

Maar terug nu naar de vraag waar het verschil zit tussen *Think like a Freak* en *Economics: the User’s Guide*. Want beide pretenderen toch om hun lezers instrumenten ter beschikking te stellen die hen in staat stellen zelf ‘beter’ te denken, zonder te moeten terugvallen op de mening van experts?

Maar het verschil is duidelijk. Wat Levitt en Dubner toelaat om het economische denkkader op om het even wat toe te passen, is dat ze in de slipstream van Robbins en later Becker ‘economie’ niet definiëren in termen van een specifiek domein. “Since the science of economics is primarily a set of tools, as opposed to a subject matter, then no subject, however offbeat, need be beyond its reach.”, schreven ze in *Freakonomics* (p.14). Voor Ha-Joon Chang is zo’n inhoudsloze definitie onaanvaardbaar. Hij is de overtuiging toegedaan dat “economics should be defined not in terms of its methodology, or

theoretical approach, but in terms of its subject matter, as is the case with all other disciplines". Economie moet gaan over de economie, zegt Chang, en dat betekent over geld, werk, technologie, internationale handel, belastingen en al die andere dingen die verband houden met de manier waarop we goederen en diensten voortbrengen, waarop we de inkomens verdelen die dit proces genereert en waarop we de geproduceerde goederen verbruiken. Een belangrijk gevolg van een dergelijke definitie gebaseerd op 'inhoud' is uiteraard dat het toepassingsgebied van 'economie' beperkt is en niet ongeremd uit te breiden tot "Life, the Universe and Everything" (or almost anything) as many economists think." (p.27). Maar omdat daardoor ook andere domeinen (en disciplines) hun eigenstandigheid bewaren, heeft dit ook gevolgen voor hoe men economie moet leren. "What is needed is to learn economics in such a way that one... develops the critical faculty to judge which argument makes most sense in a given economic circumstance and in light of which moral values and political goals (note that I am not saying 'which argument is correct')". Noteer: morele waarden en politieke doelstellingen, zegt Chang – in duidelijke tegenspraak met de stelling van Levitt en Dubner dat "the fact of the matter is that Freakonomics-style thinking simply does not traffic in morality" (Freakonomics, p.206).

Een gevolg van deze definitie van economie in termen van een inhoudelijk domein is ook, aldus Chang, dat duidelijk wordt dat er niet één zaligmakende manier is om aan economie te doen. "I introduce my readers to many different ways of analyzing the economy in the belief that they are perfectly capable of judging between different approaches. I do not eschew discussing the most fundamental methodological issues in economics, such as whether it can be a science or what role moral values do (and should) play in economics. Whenever possible, I try to reveal the assumptions underlying different economic theories so that readers can make their own judgments about their realism and plausibility. I also tell my readers how numbers in economics are defined and put together, urging them not to take them as something as objective as, say, the weight of an elephant or the temperature of a pot of water." (p.6).

Dit citaat formuleert exact waarom ik u graag dit boekje aanbeveel en u de raad geef om enigszins

tegen het advies van Chan zelf vooral de hoofdstukken vier en vijf van *Economics: the User's Guide* te lezen. U zal er veel minder spectaculaire uitspraken in vinden dan de hierboven geciteerde stellingen die *23 Things* kenmerken en waarop men in de media focust. Maar u krijgt er zeker een beter zicht door op wat de verschillende economische scholen kenmerkt. Beide hoofdstukken illustreren inderdaad dat het economisch bedrijf een huis is met vele kamers en onderling erg verschillende bewoners.

In het vierde hoofdstuk met als typerende titel 'Let a hundred flowers bloom' presenteert Chan negen verschillende economische scholen: classical, neo-classical, keynesian, marxist, schumpetrian, austrian, developmentalist, institutionalist en behaviouralist. Elk van de stromingen wordt eerst getypeerd in één enkele zin, daarna zoekt hij voor elk van deze scholen naar hun sterktes en hun zwaktes, naar hun blinde vlekken en hun speciale aandachtspunten. Ik wil u het plezier niet ontnemen om zelf naar de karakteristieken van elk van deze stromingen op zoek te gaan. Maar typisch voor de genuanceerde manier van werken van Chan is de manier waarop hij het onderscheid duidelijk maakt tussen de neoklassieke en de Oostenrijkse school.

De één-zin-samenvatting voor de neoklassieke school luidt: "Individuals know what they are doing, so leave them alone – except when markets malfunction". Chan noteert dat de neoklassieke school weliswaar de dominerende school is binnen de discipline, maar dat er niettemin een grote variëteit van meningen bestaat binnen deze groep, bijvoorbeeld met betrekking tot de wenselijkheid van overheidsingrijpen. In tegenstelling tot aanhangers van andere scholen die men meestal homogeen een bepaalde politieke strekking kan toewijzen, is dat bij de neoklassieken niet het geval. Men vindt er 'linksen', zoals Stiglitz of Krugman, maar ook 'rechtse', zoals Becker of Buchanan. "To exaggerate only slightly, if you are clever enough, you can justify any government policy, any corporate strategy, or any individual action with the help of Neoclassical economics." (p.126).

De belangrijkste kritiek op deze school is wellicht hun basisveronderstelling dat mensen zelfzuchtig en rationeel zijn in hun handelen. Omdat de neoklassieken zo dominant zijn, heerst dan ook bij velen de overtuiging dat economie bedrijven gelijk staat met het aannemen van deze veronderstelling en denkt

men ook dikwijls dat iemand die pleit voor meer markten uitgaat van een neoklassiek denkkader. Maar, zegt Chan, net zoals niet alle neoklassieke marktfundamentalisten zijn, zijn niet alle marktfundamentalisten neoklassieken. Neem nu de Oostenrijkse school, met figuren als von Mises en Hayek. Chan serveert er de volgende één-zin-samenvatting van: “No one knows enough, so leave everyone alone.” (p.138). “While emphasizing the importance of individuals, the Austrian school does *not* believe that individuals are atomistic rational beings, as assumed in Neoclassical economics”. Voor de Oostenrijkers is de wereld uitermate complex en onzeker. Daarom is geen overheid of individu in staat om alle nodige informatie te vergaren om beleid te voeren en is het enkel mogelijk om via de spontane orde van de competitieve markt de plannen van de economische actoren te coördineren. Oostenrijkers pleiten dus voor de markt niet omdat mensen rationeel handelen, maar juist omdat ze dat slechts in beperkte mate doen en omdat er zoveel dingen in de wereld zijn die inherent ‘onkenbaar’ zijn. “The Austrian school is these days in the same laissez-faire camp with the free-market wing... of the Neoclassical school, producing similar, if somewhat more extreme, policy conclusions.” (p.139). Maar het blijft belangrijk te beseffen dat deze alliantie veeleer gebaseerd is op hun politieke overtuiging, want methodologisch is er tussen beide visies een wereld van verschil en een kritiek op een marktconform beleid vanuit de veronderstelling dat het gestoeld is op de idee dat mensen rationeel handelen, snijdt niet noodzakelijk hout en is ineffectief als men met volgeningen van de Oostenrijkse school te maken heeft.

Bon. De rest laat ik aan u over om zelf te ontginnen.

En tot slot nog een kleine oprisping

Ergens – op de website van *De Wereld Morgen* (10 juni 2014) – schrijft een recensent: “Recent las ik ook Piketty. Degelijk werk, daar niet van, maar Chang is beter.” Welnu, ik begrijp dat niet en – met excuses aan Lode Vanoost – zou in mijn slechte momenten zelfs geneigd zijn om zo’n uitspraak als baarlijke nonsens te bestempelen. Welke criteria hanteert men om *Economics: The User’s Guide* ‘beter’ te noemen dan *Le Capital au XXIe Siècle*, vraag ik me af. Of het succes van *Le Capital au XXIe Siècle* echt het economische debat op wereldvlak zal

omgooien of overhoop halen, zoals het maandblad *Alternative Economiques* in het juni-nummer van dit jaar op de frontpagina beweerde, gewag makend van ‘la Révolution Piketty’ – welnu, ik betwijfel het. Maar dat doet niks af aan de grote verdienste van het boek. Het brengt empirische informatie die voordien slechts in brokstukken beschikbaar was voor enkele specialisten en kadert deze informatie in een breder verhaal gebaseerd op theoretische inzichten. De kritieken die op de aanpak zijn geformuleerd, onder andere door *The Economist*, lijken niet echt veel hout te snijden en in bepaalde gevallen zelfs een gevolg van een niet echt accurate vertaling naar het Engels van bepaalde passages. Wat mij trouwens de bedenking doet maken dat ook de Vlaamse media het boek kennelijk pas ontdekten nadat de Engelse vertaling op de markt was. Maar dat terzijde. Kortom, *Le Capital au XXIe siècle* is een gedegen en in bepaalde opzichten opzienbarend wetenschappelijk werk met vernieuwende inzichten binnen het domein waarin het te situeren valt. *Economics: the User’s Guide* is dat niet. Voor wie een beetje de ontwikkeling van de economische wetenschap volgt en niet rondloopt met oogkleppen die enkel de dominante stroming in het gezichtsveld nemen, is er in wat Ha-Joon Chang opschreef weinig nieuws te vinden. Heeft dat zijn verdienste? Jazeker, anders zou ik u het boekje niet onvoorwaardelijk aanbevelen en beschouw ik het als een passend geschenk voor lieden in mijn onmiddellijke omgeving die de nood voelen om iets meer kennis op te doen over het reilen en zeilen van de economie en de wetenschap die dat domein bestudeert. Geen twijfel daarover. Maar *Economics: the User’s Guide* ‘beter’ vinden dan *Le Capital au XXIe siècle*? Ik begrijp het echt niet.

Al is de centrale vraag natuurlijk of men werken die duidelijk tot een verschillend genre behoren überhaupt met elkaar moet (of kan) vergelijken. Is die moeilijkheid trouwens niet verwant aan een probleem dat een Frans postmodern filosoof decenia geleden vatte met de term ‘le différend’? Een geschil dat men niet kan oplossen omwille van de onherleidbaarheid van de domeinen en dus het ontbreken van een overkoepelend criterium.

Walter Van Trier